

Efekty 20 lat

wdrażania dyrektywy azotanowej w Polsce

Broszura informacyjna

Ministerstwo
Infrastruktury

NARODOWY FUNDUSZ
OCHRONY ŚRODOWISKA
i GOSPODARKI WODNEJ

„Niniejszy materiał został dofinansowany ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Za jego treść odpowiada wyłącznie Ministerstwo Infrastruktury”.

Cele i główne elementy wdrażania dyrektywy 91/676/EWG

Wdrażanie założeń Dyrektywy 91/676/EWG Rady z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (zwanej dalej dyrektywą azotanową), trwa w Polsce od 1 maja 2004 r.

Celem dyrektywy jest ochrona wód podziemnych i powierzchniowych (rzek, jezior, wód przejściowych, przybrzeżnych oraz wód morskich) przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego oraz wód powierzchniowych przed eutrofizacją, stanowiącą proces wzbogacania wód w biogeny prowadzący do zwiększenia żyzności wód, objawiający się zakwitami wód. Następstwem wystąpienia eutrofizacji jest ograniczenie możliwości wykorzystania wód (np. dla celów komunalnych, rekreacyjnych), a nawet ich toksyczność dla organizmów.

Przez 20-letni okres (do 30 kwietnia 2023 r.) wdrażanie dyrektywy oparte było na zmieniającym się podejściu:

Do końca 2017 r.	Na wyznaczeniu tzw. OSN , czyli obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych, oraz opracowaniu i wdrożeniu w tych obszarach różnych programów działań; Obszary OSN zajmowały w okresie 2004–2008 ok. 2% powierzchni kraju, następnie w okresie 2008–2012– 1,49% oraz 6,8% w okresie sprawozdawczym 2012–2016 . W 2017 r. jako OSN wyznaczono niemal 80% powierzchni kraju;
Od 01.01.2018 r.	Zostały zniesione OSN, a opracowany i wprowadzony Program działań stał się obligatoryjny na obszarze całego kraju.

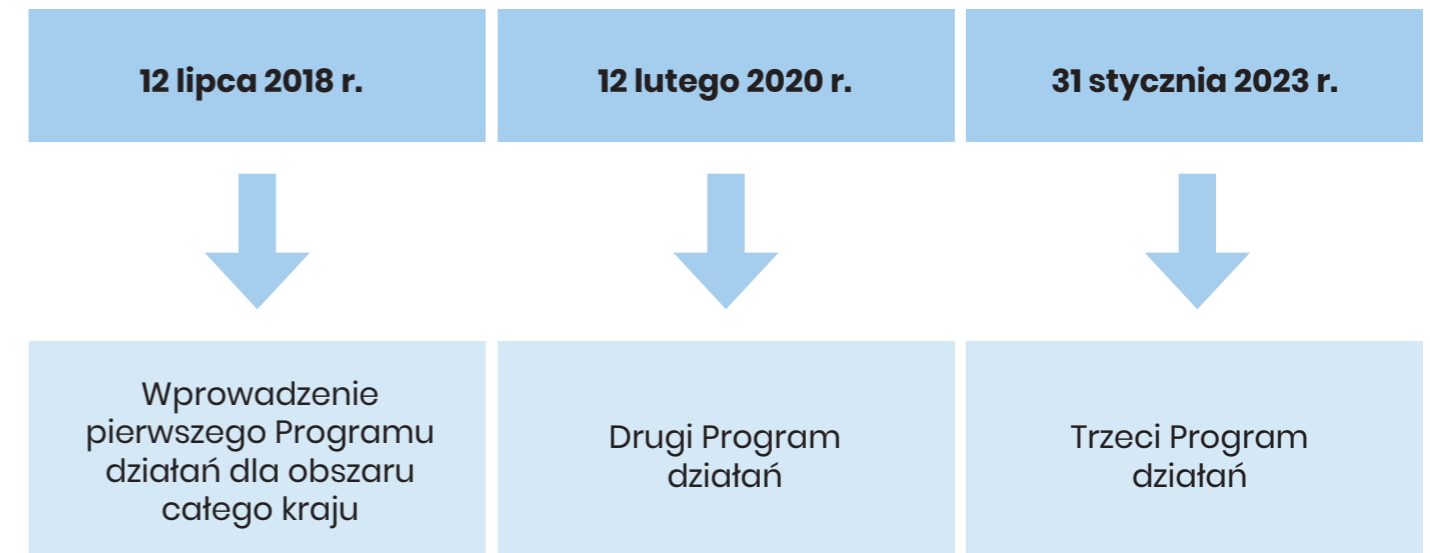
Program działań (zwany również programem azotanowym) to zbiór obowiązkowych do stosowania zasad i sposobów prowadzenia gospodarki nawozowej, dotyczących głównie nawożenia nawozami zawierającymi w składzie azot oraz przechowywania nawozów naturalnych.

Realizacja zobowiązań wynikających z Programu działań zależy przede wszystkim od profilu gospodarstwa oraz powierzchni, skali i intensywności produkcji.

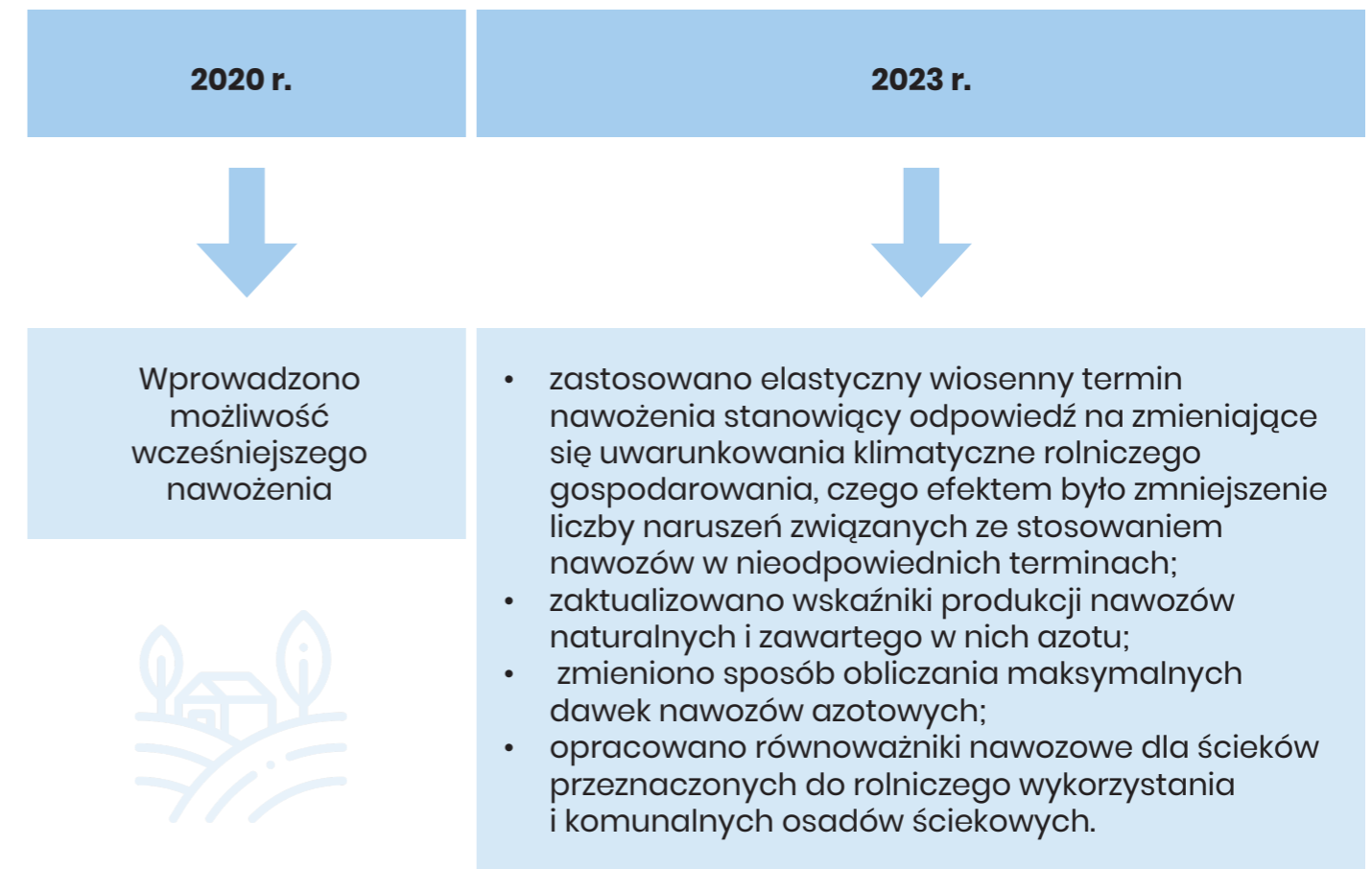

Zmiany w Programie działań

Program działań podlega aktualizacji celem dostosowania do obowiązujących przepisów prawa oraz uwzględnienia aktualnej wiedzy naukowej i rolniczej. Obecne przepisy (ustawa Prawo wodne z dnia 20 lipca 2017 r. ze zm.) wskazują na potrzebę przeprowadzania przeglądu programu co 4 lata i, w razie wystąpienia potrzeby, jego aktualizacji.

W okresie 2020–2024 wprowadzono następujące istotne zmiany w Programie działań, mające wpływ na poprawę rolniczego gospodarowania w Polsce:

Monitoring realizacji Programu działań

Wdrażanie Programu działań i osiągnięte efekty podsumowywane są w czteroletnich cyklach planistycznych i przedstawiane w sporządzanych Sprawozdaniach do Komisji Europejskiej. Przedstawiany materiał został opracowany w ramach już piątego okresu sprawozdawczego dotyczącego wdrażania dyrektywy azotanowej w Polsce.

Uzyskane efekty wdrażania Programu działań są przedstawiane przede wszystkim jako:

- zobrazowanie zmian w jakości wód podziemnych i powierzchniowych wszystkich kategorii (pożądana wartość < 40,0 mg NO₃/dm³)
- liczba przeprowadzonych szkoleń, udzielonych porad, zorganizowanych konferencji i publikacji dotyczących ochrony wód przed zanieczyszczeniem ze źródeł rolniczych, wyrażona również jako liczba odbiorców tych treści i działań
- liczba przeprowadzonych kontroli i uzyskanych wyników (w tym liczba rolników, którzy przestrzegają przepisów Programu działań)
- postęp w dostosowaniu gospodarstw do wymogów Programu w zakresie budowy płyt i zbiorników na nawozy naturalne

Porównanie uzyskiwanych wyników pomiędzy okresami sprawozdawczymi umożliwia śledzenie postępów we wdrażaniu zaplanowanych działań oraz określenie kolejnych kierunków i zmian dla osiągnięcia zaplanowanych celów.

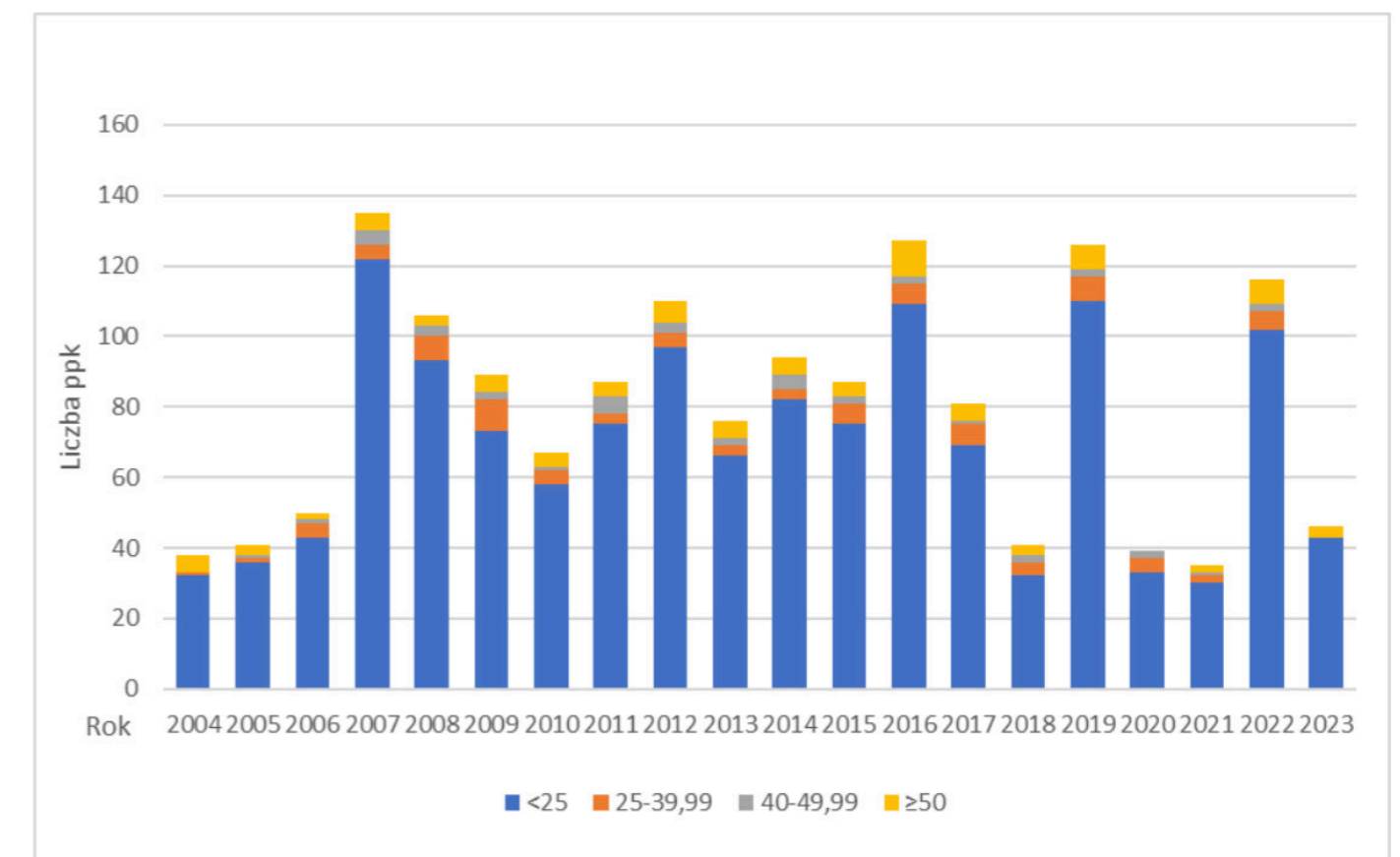

Efekty wdrażania dyrektywy azotanowej w Polsce od 2004 r. oraz pomiędzy okresami sprawozdawczymi

Osiągnięte efekty zmian stężeń azotanów w wodach w okresie dwudziestolecia, z uwagi na zmiany w sieci badawczej oraz częstotliwość prowadzenia badań, obserwowane zwłaszcza w odniesieniu do wód powierzchniowych przedstawiono na podstawie punktów pomiarowo-kontrolnych (dalej ppk) na OSN wyznaczonych przed 2017 r.

W zakresie wartości stężeń średnich w wodach podziemnych, obserwowana jest stabilizacja poziomu stężeń azotanów.

Prezentacja zmiany ilości punktów pomiarowo-kontrolnych (ppk) jakości wód podziemnych, w których występują średnie stężenia azotanów [mg NO₃/dm³] w przyjętych przedziałach, w latach 2004-2023

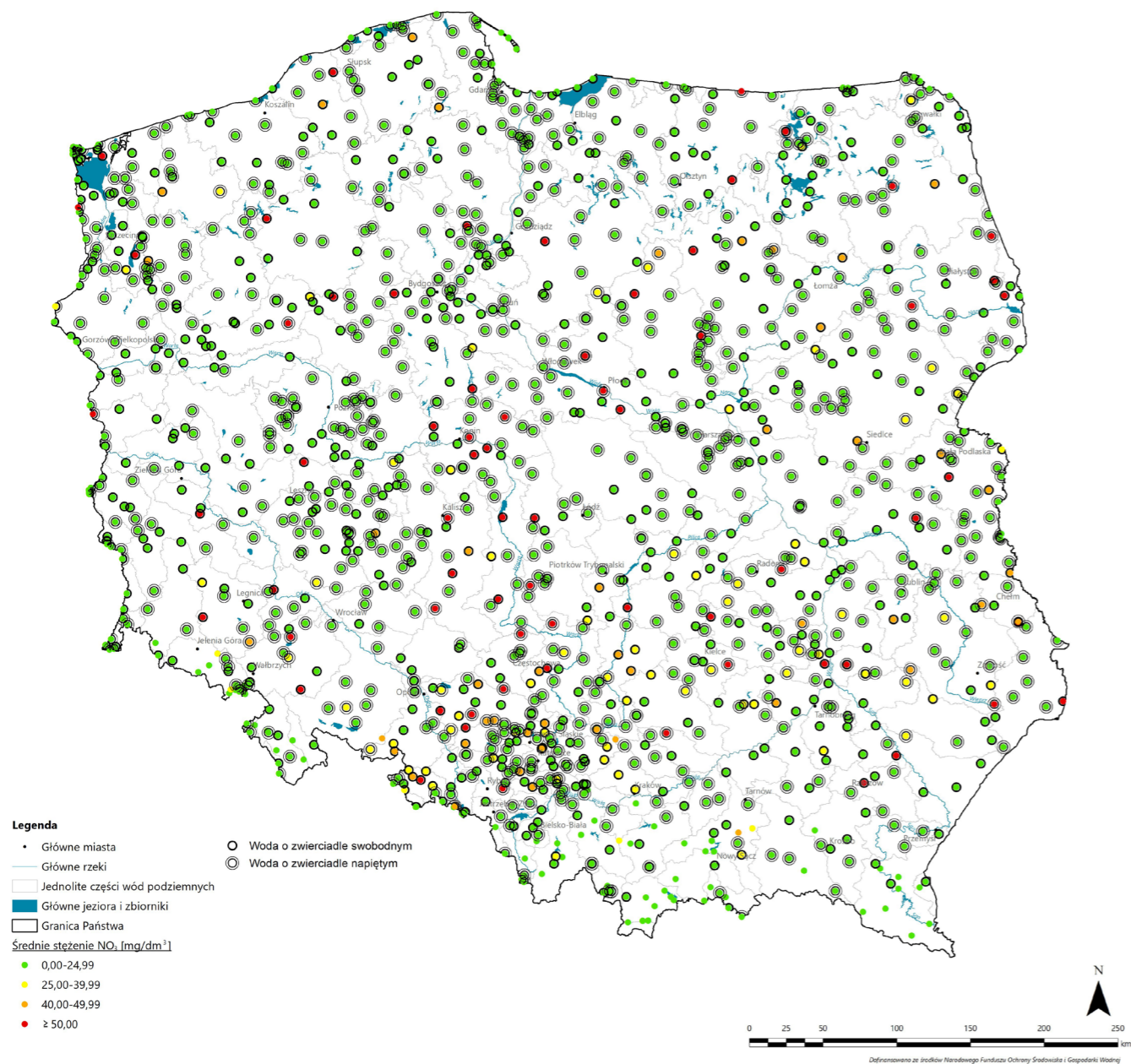
Porównanie danych z dwóch ostatnich okresów sprawozdawczych (2016-2019 i 2020-2023), dostępnych na moment opracowania wyników dla wód podziemnych, również wskazuje na stabilizację jakości tych wód, zarówno w zakresie wartości średniorocznych, jak i maksymalnych stężeń azotanów.

Przykładowo stan ten obrazuje udział ppk w najniższym i najwyższym przedziale wartości średnich stężeń azotanów w tych okresach, tj. odpowiednio:

- w przedziale <25 mg NO₃/dm³ w okresie 2016-2019 było 87,1% ppk, natomiast w okresie 2020-2023 87,0% ppk;
- w przedziale ≥50 mg NO₃/dm³ w okresie 2016-2019 było 4,6% ppk, natomiast w okresie 2020-2023 4,7% ppk.

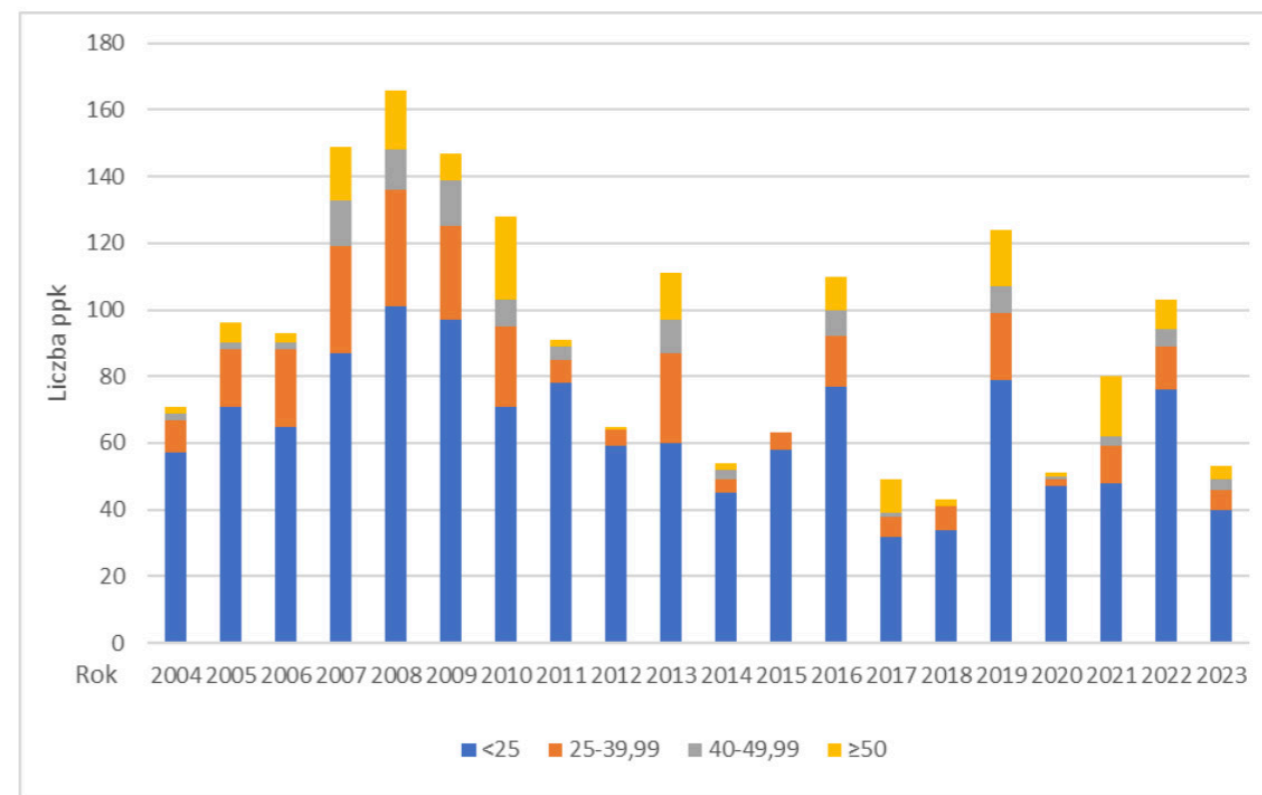
Rozmieszczenie średnich stężeń azotanów w wodach podziemnych w okresie 2020–2023

W odniesieniu do wód powierzchniowych, w analizowanym 20-letnim okresie badawczym obserwowana jest duża zmienność poziomu stężeń azotanów, zwłaszcza w zakresie wartości maksymalnych rocznych. Wpływają na to zmiany sieci badawczych, a także występowanie uwarunkowań lokalnych, np. zjawiska klimatyczne mające wpływ na jakość wód powierzchniowych.

Prezentacja zmiany ilości punktów pomiarowo-kontrolnych (ppk) jakości wód powierzchniowych, w których występują średnie stężenia azotanów [$\text{mg NO}_3/\text{dm}^3$] w przyjętych przedziałach, w latach 2004–2023

Porównanie stężeń azotanów w wodach powierzchniowych, w dwóch ostatnich okresach sprawozdawczych wskazało, że:

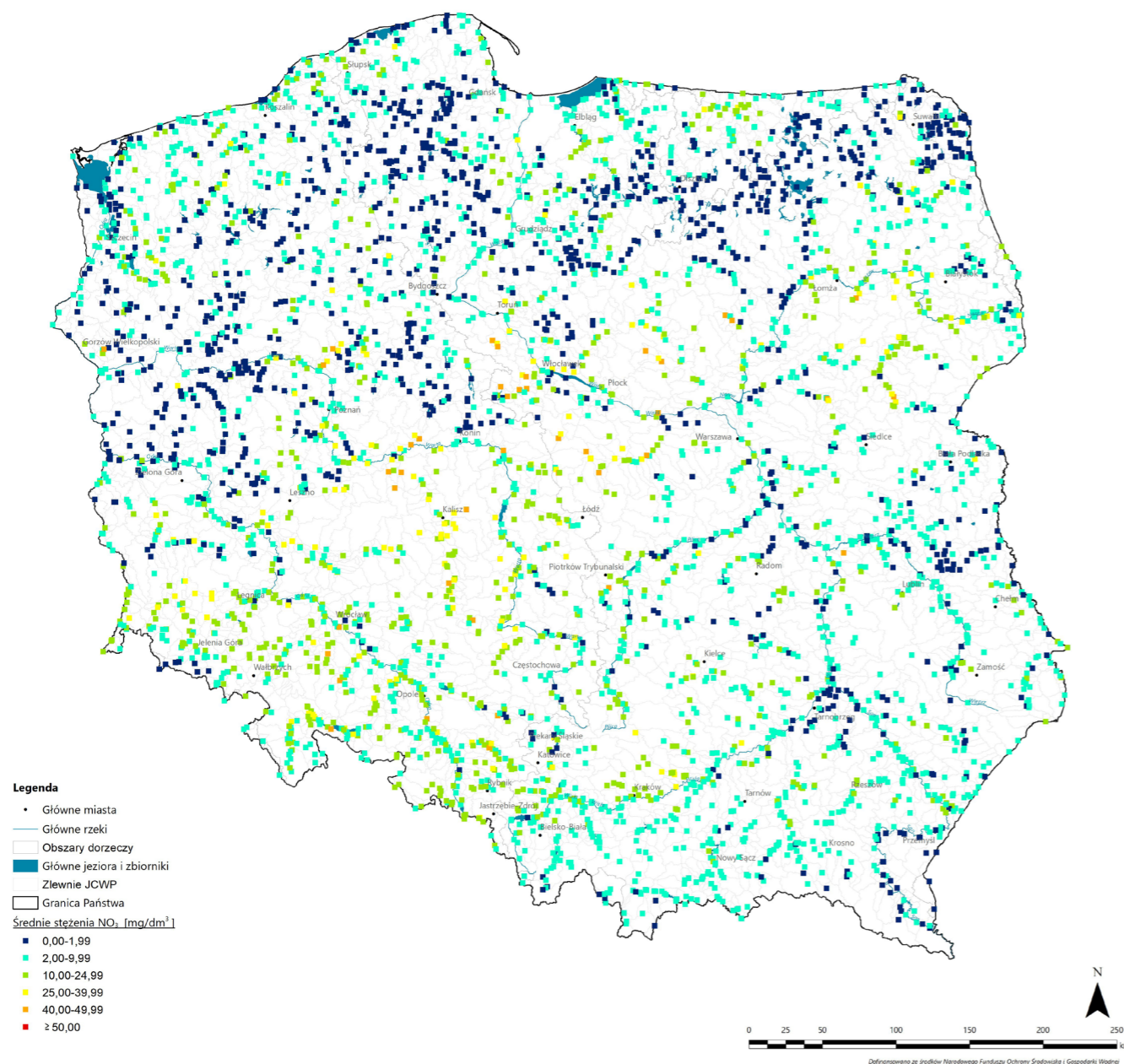
- ➔ wody powierzchniowe w ciekach i zbiornikach – stabilizacja
- ➔ wody powierzchniowe w jeziorach – obniżenie wartości stężeń azotanów
- ➔ wody przejściowe i przybrzeżne – stabilizacja w zakresie wartości średnich stężeń azotanów, poprawa w zakresie wartości maksymalnych rocznych stężeń
- ➔ wody morskie – stabilny niski poziom wartości stężeń azotanów

Zobrazowaniem wskazanych zmian pomiędzy okresami 2016–2019 oraz 2020–2023 są poniższe przykłady:

- w okresie 2020–2023 w 92,90% ppk zlokalizowanych na rzekach i zbiornikach średnie roczne wartości stężeń azotanów nie przekroczyły wartości $25 \text{ mg NO}_3/\text{dm}^3$ (w okresie 2016–2019–92,58% ppk);
- w 99,4% ppk zlokalizowanych na jeziorach maksymalne roczne wartości stężeń azotanów w okresie 2020–2023 nie przekroczyły wartości $25 \text{ mg NO}_3/\text{dm}^3$, natomiast w okresie 2016–2019 dotyczyło to 96,19% ppk;
- dla średnich rocznych i zimowych stężeń azotanów w jeziorach 100% ppk w okresie 2020–2023 przyjmowało wartości $<25 \text{ mg NO}_3/\text{dm}^3$;
- w wodach przejściowych i przybrzeżnych w aktualnym okresie sprawozdawczym, w żadnym z ppk nie odnotowano wartości średnich rocznych i zimowych stężeń azotanów powyżej $25 \text{ mg NO}_3/\text{dm}^3$, podobnie jak w poprzednim okresie sprawozdawczym.

Rozmieszczenie średnich stężeń azotanów w wodach powierzchniowych (rzeki, zbiorniki, jeziora) w okresie 2020–2023

Ocena występowania zjawiska eutrofizacji wód powierzchniowych wskazuje na jego powszechność na obszarze kraju, przy czym za eutrofizację wód odpowiada szereg antropogenicznych źródeł zanieczyszczeń (sektor komunalny, rolniczy, przemysłowy).

Nadwyżki azotu z działalności rolniczej

Najnowszy dostępny bilans azotu ze źródeł rolniczych w Polsce, jest oszacowywany według metody OECD/EUROSTAT i dotyczy wartości średnich dla okresu 2019–2021.

Największe saldo bilansu wg podziału kraju na województwa wyniosło 78,2 kg N/ha (woj. wielkopolskie). W porównaniu z poprzednim dostępnym okresem trzyletnim (2017–2019) wartość ta jest zdecydowanie niższa od wartości maksymalnej równej 93,7 kg N/ha (dla tego samego województwa).

Również średnia wartość dla Polski jest aktualnie niższa od wartości z wcześniejszego okresu. Obecnie wyniosła 38,7 kg N/ha użytków rolnych, wobec wartości 52,5 kg N/ha dla okresu 2017–2019.

Stosunek rozchodu azotu do przychodu, określający efektywność wykorzystania tego składnika, był najwyższy w województwach: podkarpackim, małopolskim, lubelskim, dolnośląskim i opolskim. Analizując źródła pochodzenia dostarczanych ładunków azotu, decydującą rolę odgrywa nawożenie mineralne, jedynie w woj. podlaskim przeważa nieznacznie nawożenie naturalne. Analogiczna sytuacja miała miejsce w porównywanym okresie 2017–2019.

Szkolenia, porady, informacje

Działalność informacyjna i szkoleniowa prowadzona przez właściwe organy jest istotnym elementem wdrażania założeń dyrektywy azotanowej.

Z analiz przeprowadzonych w ramach Sprawozdania wynika, że w bieżącym okresie sprawozdawczym wzrosła liczba przeprowadzonych szkoleń, konferencji, udzielonych porad, informacji oraz wydanych materiałów informacyjnych.

Okres	2016–2019	2020–2024*
Liczba udzielonych porad i informacji	145 581	175 811
Liczba przeprowadzonych szkoleń	2 525	3 465
Liczba zorganizowanych konferencji	26	
Liczba opracowanych i wydanych broszur i ulotek	66	238**

* dane do 30.04.2024 r.
** dane otrzymane z MRiRW dotyczą okresu 2020–2023

W porównaniu do poprzedniego okresu sprawozdawczego (2016–2020) w latach 2020–2024, liczba rolników zainteresowanych wdrażaniem założeń dyrektywy azotanowej w Polsce wzrosła z **54 607** do **64 825**.

Na podstawie wniosków z opracowania Sprawozdania do Komisji Europejskiej wskazuje się potrzebę skierowania sił i środków na bezpośrednie doradztwo dla rolników, prowadzone przez wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego. Wsparcie powinno zostać skierowane głównie do tych gospodarstw rolnych:

- które zlokalizowane są w miejscach występowania przekroczeń wartości stężeń azotanów albo trendy w stężeniach są rosnące;
- w których stwierdzono naruszenie realizacji wymogów Programu działań.

Kontrole prowadzonej działalności rolniczej

Zmniejszył się odsetek kontroli gospodarstw rolnych przeprowadzonych w obecnym okresie sprawozdawczym w stosunku do poprzedniego okresu: **z 0,58 do 0,47 w zakresie kontroli prowadzonych przez ARiMR oraz z 0,81 do 0,51 w odniesieniu do kontroli prowadzonych przez Inspekcję Ochrony Środowiska (WIOŚ). Jednak pomiędzy 2020 a 2023 r. nastąpił znaczny wzrost liczby kontroli: prowadzonych przez ARiMR z 3 758 do 12 657 i przez WIOŚ z 1 412 do 2 005.**

Stwierdzone w wyniku kontroli naruszenia dotyczyły przede wszystkim braku zapewnienia odpowiednich warunków przechowywania nawozów naturalnych płynnych lub stałych oraz postępowania z ociekami. W związku z tym istotne w kontekście dalszych postępów we wdrażaniu dyrektywy azotanowej w Polsce jest wsparcie budowy odpowiedniej infrastruktury gospodarstw rolnych oraz uproszczenie procedur administracyjnych.

Uwzględniając uzyskane zobrazowania zmian w jakości wód oraz identyfikację obszarów problemowych ze względu na zanieczyszczenie wód azotanami lub rosnące trendy zanieczyszczeń, wnioskiem z przeprowadzonych prac jest stwierdzenie konieczności skierowania kontroli gospodarstw rolnych w te obszary.

Realizacja i finansowanie działań związanych z wdrażaniem dyrektywy azotanowej

Ze zgromadzonych danych wynika, że łącznie w latach 2020–2024 zgłoszono lub zalegalizowano w Polsce co najmniej:

2 055 miejsc	do przechowywania stałych nawozów naturalnych o łącznej powierzchni 558,3 tys. m ²
3 170 miejsc	do przechowywania płynnych nawozów naturalnych o łącznej pojemności 4 198,2 tys. m ³

W ramach instrumentu „Inwestycje mające na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych” w okresie od 2016 r. do końca lipca 2024 r. ARiMR w ramach 8 naborów wniosków zrealizowała płatności na łączną kwotę 329 mln zł z tytułu realizacji 3 950 operacji.

Rolnicy w ramach ww. instrumentu wsparcia wybudowali, przebudowali lub zakupili m.in.:

- zbiorniki na gnojówkę i gnojowicę o łącznej objętości 233,3 tys. m³,
- płyty obornikowe o łącznej powierzchni 115,5 tys. m²;
- zbiorniki do przechowywania pasz soczystych, w tym kiszzonek, o łącznej objętości 9,6 tys. m³, a także zakupili 2 957 maszyn do nawożenia.

Następuje zatem postęp w dostosowaniu gospodarstw do wymogów Programu działań w zakresie budowy płyt i zbiorników na nawozy naturalne. Istnieje jednak ryzyko, że na koniec 2024 r. wartość wskaźnika nie osiągnie wymaganego 100% wyposażenia gospodarstw w odpowiednią infrastrukturę.

W okresie 2020–2023 wydatki związane z wdrażaniem zaleceń dyrektywy azotanowej, pochodzące głównie z wydatków poniesionych w ramach PROW (w tym wydatki związane bezpośrednio i pośrednio z ograniczaniem zanieczyszczenia wód azotanami z działalności rolniczej), oszacowano na kwotę 5 568,0 mln zł. We wcześniejszym okresie (2016–2019), szacunkowa wartość analogicznych środków wyniosła 1 348,9 mln zł.

Podsumowanie

Wdrażanie dyrektywy azotanowej w Polsce przynosi pozytywne rezultaty, przede wszystkim w postaci stabilizacji oraz poprawy jakości wód w zakresie stężeń azotanów (w zależności od kategorii wód);

Kluczowym elementem procesu wdrażania dyrektywy azotanowej w Polsce jest odpowiednie ukierunkowanie działań, w tym szkoleniowych, doradczych, kontrolnych oraz wsparcia dla rolników, w obszary gdzie jakość wód nadal nie odpowiada założonym celom.

